

DOKTORANTŪROS STUDIJŲ DALYKO SANDAS

Dalyko pavadinimas	Mokslo kryptis (šaka) kodas	Fakultetas	Katedra
Senojo pasaulio akmens amžiaus archeologija: duomenys, teorija ir metodologija	Istorija ir archeologija	Istorijos	Archeologijos katedra
Studijų būdas	Kreditų skaičius ECTS	Studijų būdas	Kreditų skaičius
paskaitos		konsultacijos	2
individualus	3	seminarai	2,5

Viso: 7,5 kreditai

Dalyko anotacija
Dalykas skirtas senojo pasaulio akmens amžiaus laikotarpio (paleolito, mezolito, neolito, eneolito) archeologinės medžiagos pažinimui. Nagrinėjama šio laikotarpio tyrimų istorija, teorija ir metodologija, taip pat analizuojamos ir išryškinamos šių epochų pagrindinės mokslinės problemos bei skirtingos periodizavimo sistemos. Dėstomajame dalyke daug dėmesio skiriama gamtinių sąlygų ir aplinkos raidai mioceno-plioceno, pleistoceno ir holoceno epochose, didėjančiam žmogaus įtakos pasireiškimui gamtinėje aplinkoje. Tiriant akmens amžiaus paleolito epochą analizuojamas pirminis teritorijos apgyvendinimas ankstyvojo paleolito laikais bei pirmųjų archantropų (<i>Australopithecus sp.</i>, <i>Homo habilis</i>, <i>Homo erectus</i>, <i>Homo archaicus</i>, <i>Homo heidelbergensis</i>) uolienų skaldymo tradicijos ir kultūra (Lomekwian, Oldowan, Abbeville, Acheule); skirtingų žmonių grupių (<i>Homo neanderthalensis</i>, <i>Homo denisovensis</i>, <i>Homo naledi</i>) atsiradimas, plitimas ir išnykimas/asimiliacija vidurinio paleolito laikotarpiu; „hobitų“ populiacijos Afrikoje ir Azijoje atsiradimo ir išnykimo mokslinė problematika; pereinamojo laikotarpio antropologinė-kultūrinė problematika ir modernaus žmogaus (<i>Homo sapiens</i>) genezė bei išplitimas senajame pasaulyje ir staigi kultūrinė diferenciacija vėlyvajame paleolite; tikėjimo ir ritualų užgimimas bei meno suklestėjimas (urvų piešiniai ir raižiniai, skulptūros, kilnojamas menas); mamutų medžiotojų epochos (<i>Aurignace</i>, <i>Gravette</i>, <i>Solutre</i>, <i>Magdalene</i>) iškilimas, raida ir sunykimas; šiaurinių regiono pakraščio (re)kolonizavimas baigiantis ledynmečių epochai. Pagrindiniai žmonijos išradimai paleolito epochoje ir jų reikšmė bendrame istorijos kontekste bei Naujojo Pasaulio apgyvendinimas. Mezolito/epipaleolito epochoje analizuojamas mikrolitų gamybos technikos atsiradimas, išplitimas ir suklestėjimas skirtinguose regionuose, gyvenamos modelių įvairovė ir kaita, prasimaitinimo bazės vienodumas-įvairumas skirtinguose geografiniuose regionuose, laidosenos ir aukojimo ritualai, kulto statinių atsiradimo problematika. Neolitizacijos teorinių modelių įvairovė ir empirinis pagrindimas. Tiriant neolito epochą analizuojama gamybinio ūkio atsiradimo ir išplitimo problematika, skirtingi domestikacijos židiniai, domestikuočių gyvūnų ir augalų rūšių kilmė, raida ir sklaida regione, keramikos gamybos tradicijos genezė, plitimo kryptys ir formų įvairovė, neolitinės gyvenamos plitimas iš Artimųjų Rytų į gretimus ir tolesnius regionus, neolito bendruomenių sklaida iš Pietų į Šiaurės Europą ir iš Centrinės Azijos į Pietryčių-Rytų Europą, pirmųjų protomiestų ir miestų radimasis. Detalizuojama naudingų žaliavų eksploatacija ir pagamintos produkcijos sklaida regione. Atliekamas klajoklių gyvulininkų nomadų ir sėslių žemdirbių bendruomenių gyvenamos palyginimas ir detali analizė. Megalitinių statinių Europoje atsiradimo problematika ir galimi jų pažinimo metodai. Analizuojamos indoeuropiečių protėvynės susidarymo ir gyventojų išplitimo teorijos (M. Gimbutienė, C. Renfrew, J. Mallory, D. Anthony, T. V. Gamkrelidze ir V. Ivanovas ir kt.) bei jas pagrindžiantys archeologiniai bei kitų mokslų duomenys. Karinių konfliktų archeologija: ginklai, įtvirtintos gyvenvietės ir aukos; skirtingo vertinimo atvejų kontekstinė analizė. Gyventojų populiacijų migracija ir asimiliacija remiantis šiuolaikinių ir paleoindivido genetinių tyrimų duomenimis. Eneolito laikotarpyje nagrinėjamas pirmųjų metalinių dirbinių atsiradimas ir raida, metalurgijos

centrų iškilimas, prekybos suintensyvėjimas, pirmųjų valstybių susiformavimas. Taip pat dėmesys skiriamas gintaro prekybos keliui ir aplinkinių teritorijų archeologinei medžiagai, laidojimo formų kaitai ir įvairovei, visuomenių socialinei organizacijai ir religinei pasaulėžiūrai.

Detalizuojami svarbiausi žmonijos civilizaciniai išradimai akmens amžiaus laikotarpiu ir jų įtaka visuomenės raidai.

Vertinamos GIS, archeologinių ir įvairių cheminių-fizikinių metodų taikymo galimybės ir gautų duomenų analizės siekiant pažinti akmens amžiaus epochą.

Rengiant individualius tiriamuosius rašto darbus, doktorantai, kartu su konsultantu suformuluotą tyrimo problematiką nagrinėja ne tik archeologiniais, bet ir kitų mokslų duomenimis.

Pagrindinė literatūra

1. Ammerman A. J., Biagi P. (eds.). *The Widening Harvest. The Neolithic Transition in Europe: Looking Back, Looking Forward*. Boston, 2003.
2. Bogaard A. *Neolithic Farming in Central Europe. An Archaeobotanical Study of Crop Husbandry Practices*. London, New York, 2004.
3. Bonsall C., Tolan-Smith Ch. (eds.). *The Human Use of Caves*. Oxford, 1997.
4. Burch E. S., Ellanna Jr., Linda J. (eds.). *Key Issues in Hunter-Gatherer Research*. Oxford, 1996.
5. Camps M., Szmidi C. (eds.). *The Mediterranean from 50 000 to 25 000 BP. Turning Points and New Directions*. Oxford, 2009.
6. Chapman J., Dolukhanov P. (eds.). *Landscapes in Flux. Central and Eastern Europe in Antiquity*. Oxford, 1997.
7. Dennell R. *The Palaeolithic Settlement of Asia*. Cambridge University Press, 2009.
8. Fokkens H., Anthony H. (eds.). *The Oxford Handbook of the European Bronze Age*. Oxford University Press, 2013.
9. Fowler Ch., Harding J., Hofmann D. (eds.). *The Oxford Handbook of Neolithic Europe*. Oxford University Press, 2019.
10. French J. C. *Palaeolithic Europe. A Demographic and Social Prehistory*. Cambridge University Press, 2021.
11. Gamble C. *The Palaeolithic Societies of Europe*. Cambridge University Press, 1999.
12. Gimbutas M. *The Prehistory of Eastern Europe. Part I. (Mesolithic, Neolithic and Copper Age Cultures in Russia and the Baltic Area)*. Cambridge, 1956.
13. Gimbutas M. *The Civilization of the Goddess. The World of Old Europe*. San Francisco, 1991.
14. Ginter B., Drobniwicz B., Kazior B., Nowak M., Połtowicz M. (red.). *Problemy epoki kamienia na obszarze starego świata*. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi K. Kozłowskiemu w czterdziestolecie pracy naukowej w Uniwersytecie Jagiellońskim / Problems of the Stone Age in the Old World. Jubilee Book Dedicated to Professor Janusz K. Kozłowski on His 40th Scientific Work in Jagiellonian University. Kraków, 2001.
15. Gron K. J., Sørensen L., Rowley-Conwy P. *Farmers at the Frontier. A Pan European Perspective on Neolithisation*. Oxbow books, 2020.
16. Grünberg J. M., Gramsch B., Larsson L., Orschiedt J., Meller H. (eds.). *Mesolithic burials - Rites, symbols and social organisation of early postglacial communities / Mesolithische Bestattungen - Riten, Symbole und soziale Organisation früher postglazialer Gemeinschaften*. International Conference, Halle (Saale), Germany, 18th-21st September 2013. Halle, 2016.
17. Hosfield R. *The Earliest Europeans: A Year in the Life. Seasonal survival strategies in the Lower Palaeolithic*. Oxbow books, 2020.
18. Ignaczak M., Koško A., Szmyt M. (eds.). *Między Bałtykiem a Morzem Czarnym. Szlaki między morza IV-I tys. przed Chr. Archaeologia Bimaris. Dyskusje. T. 4*. Poznań, 2011.
19. Koško A., Szmyt M. (eds.). *Nomadyzm a pastoralizm w międzyrzeczu Wisły i Dniepru (neolit, eneolit, epoka brązu)*. Poznań, 2004.
20. Kozłowski J.K., Kozłowski S.K. *Upper Paleolithic and Mesolithic in Europe. Taxonomy and paleohistory*. Wrocław, 1979.

21. *Les derniers chasseurs-cueilleurs d'Europe occidentale (13 000 - 5 500 av. J.-C.)*. Actes du Colloque international de Besançon (Doubs, France) 23-25 octobre 1998. Besançon, 2000.
22. Mallory J. P. *In Search of the Indo-Europeans*. London, 1989.
23. Nilsson S. L. Embodied Rituals and Ritualized Bodies. Tracing Ritual Practices in Late Mesolithic Burials. *Acta Archaeologica Lundensia*. Series in 8°, N° 46. Lund, 2003.
24. Randsborg K. (ed.). *Stone Age Studies in Post-Glacial Europe*. Acta Archaeologica, Vol. 78:2. Oxford, 2007.
25. Renfrew C. *Archaeology and Language*. London, 1987.
26. Riel-Salvatore J., Clark Geoffrey A. (eds.). *New approaches to the Study of Early Upper Paleolithic "Transitional" Industries in Western Eurasia. Transitions great and small*. BAR International Series 1620. Oxford, 2007.
27. Roebroeks W., Mussi M., Svoboda J., Fennema K. (eds.). *Hunters of the Golden Age. The Mid Upper Palaeolithic of Eurasia 30,000-20,000 BP*. Leiden, 2000.
28. Soffer O. *The Upper Paleolithic of the Central Russian Plain*. San Diego. 1985.
29. Stringer C. B., Barton R. N. E., Finlayson J. C. (eds.). *Neanderthals on the Edge*. Papers from a Conference Marking the 150th anniversary of the Forbes' Quarry Discovery, Gibraltar. Oxford, 2000.
30. Valentin B., Bodu P., Christensen M. (eds.). *L'Europe centrale et septentrionale au Tardiglaciaire. Confrontation des modèles régionaux de peuplement*. Nemours, 2000.
31. Whittle A. *Europe in the Neolithic. The Creation of New World*. Cambridge, 1996.
32. Whittle A., Pollard J., Greaney S. (eds.). *Ancient DNA and the European Neolithic: Relations and Descent*. Oxbow books, 2023.

Konsultuojančiųjų dėstytojų vardas, pavardė	Mokslo laipsnis	Svarbiausieji darbai mokslo kryptyje (šakoje) paskelbti per pastaruosius 5 metus
Egidijus Šatavičius	Doc., dr.	Bliujienė A., Steponaitis V., Šatavičius E., Grižas G. Concentration of Authority and Power in East Lithuania, Between Tauragnas Lake and the Middle Reaches of the Žeimena River, During the Migration Period. <i>Estonian Journal of Archaeology</i>. 2017, Vol. 21. Baubonis Z., Stončius D., Šatavičius E., Zabiela G. <i>Lietuvos piliakalniai. Atlasas</i>. IV tomas. Vilnius, 2017. Juodagalvis V., Merkevičius A. (red.), Nemickienė R., Remeikaitė L., Šatavičius E., Zabiela G. <i>Ankstyvojo metalų laikotarpio gyvenvietės Lietuvoje</i>. Vilnius, 2018. Šatavičius E. Kapčiamiesčio (Pinčiaragio) senovės gyvenvietė prie Baltosios Ančios upės. <i>Archaeologia Lituana</i>. T. 22. Vilnius, 2021, p. 37-61. Šatavičius E. Swiderian sites in Southern and Eastern Lithuania. <i>Meeting of the Commission "The Final Palaeolithic of Northern Eurasia" in Warsaw 28th-30th September 2022: Final Palaeolithic of Northern Eurasia. Recent discoveries and new concepts: book of abstracts</i>. Warsaw, 2022, p. 11-12.

Kiti du dėstytojai pasirenkami pagal doktoranto pasirinktą temą		
---	--	--

Patvirtinta Istorijos ir archeologijos mokslo krypties Doktorantūros komiteto posėdyje 2024 m. spalio mėn. 24 d , protokolo Nr. 15600-KT-510

Doktorantūros komiteto pirmininkė prof. habil.dr. Tamara Bairašauskaitė
